

2006–10–30

Viktiga begrepp: ström, spänning, (effekt, laddning).

Ström

Ström, i , är mängd elektrisk laddning som per tidsenhet passerar en tvärsnittsytta i en ledare.

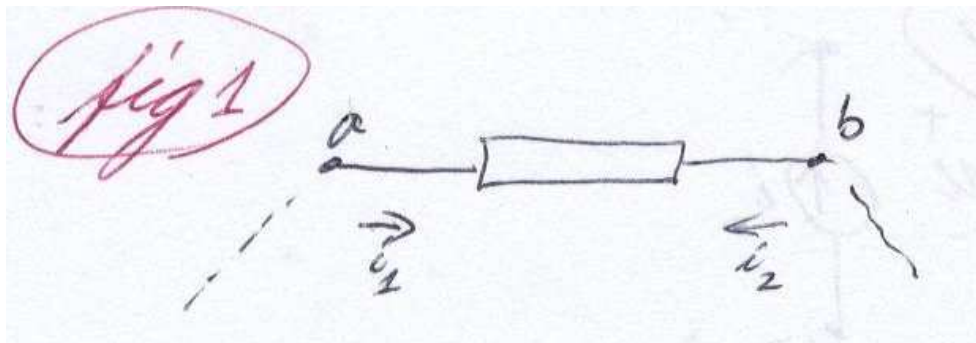
$$i = \frac{dq}{dt}$$

Ström, per definition, betecknar flöde av positiva laddningar.

Teckna en ström med

- ett värde (variabel)
- riktning (referens)

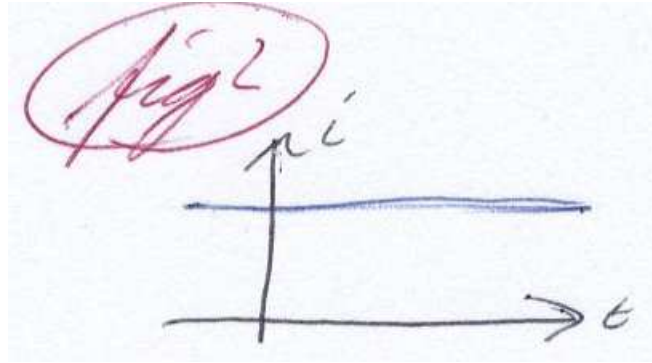
EXEMPEL (fig1).

Figur 1.

i_1 är laddningsflöde från a till b . i_2 är laddningsflöde från b till a . Strömmarna har samma storlek, men olika riktning. $i_1 = -i_2$.

Om strömmen är konstant talar man om **likström**. (DC: *direct current*). (fig2).

Figur 2.

Vanligen betecknas likström med stor bokstav ($I, I_1, I_2, \dots$). En ström som varierar över tid betecknar man med liten bokstav, $i(t), i_1(t), i_2(t), \dots$

En sinusformad ström kallas för **växelström**. (AC: *alternating current*).

Samband mellan ström i och laddning q :

$$i(t) = \frac{dq(t)}{dt}$$

$$q(t) = \int_{-\infty}^t i(\tau) d\tau = \int_{-\infty}^0 i(\tau) d\tau + \int_0^t i(\tau) d\tau = q(0) + \int_0^t i(\tau) d\tau$$

där $q(0)$ är begynnelseladdningen, laddningen vid $t=0$.

Enhet i SI-systemet:

Elektrisk ström: ampere (A).

Elektrisk laddning: coulomb (C). $1 \text{ C} = 1 \text{ As}$.

Spänning

Laddningstransport av laddning i ett nät innebär ett arbete. Detta arbete är proportionellt mot spänningen.

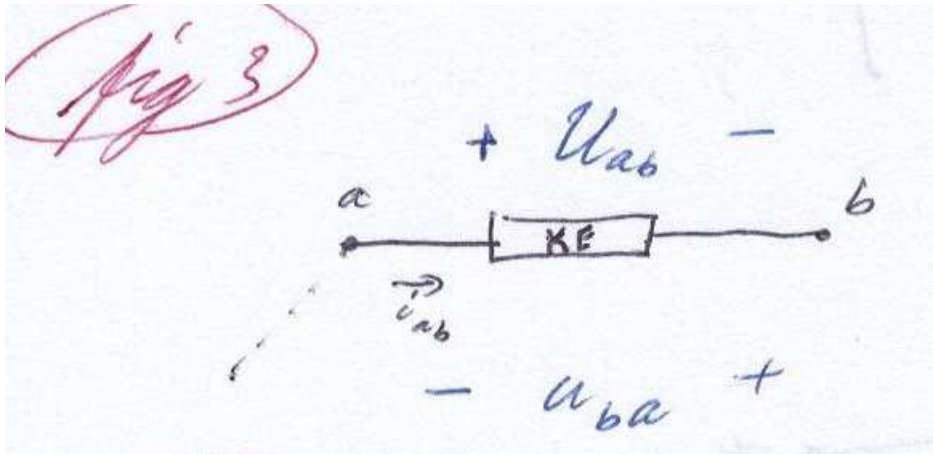
$$u = \frac{dw}{dq}$$

Energi per laddningsenhet.

En spänning betecknas med

- ett värde (variabel)
- polaritet (referens)

EXEMPEL. (fig3).

Figur 3.

Spänningarna har samma storlek men omvänd polaritet. $u_{ab} = -u_{ba}$

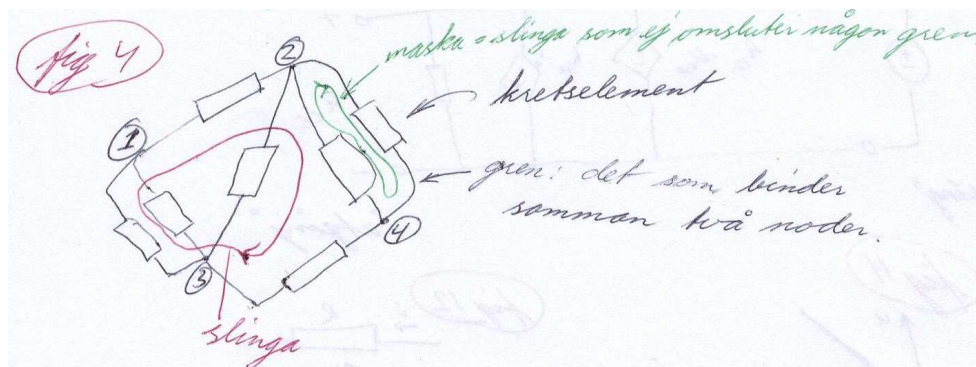
Enehet för spänning: volt (V). $1 \text{ V} = 1 \frac{\text{J}}{\text{A s}}$.

Vokabulär

- ström igenom ett kretselement (KE i (fig3)), i_{ab} .
- spänning över ett kretselement (KE), u_{ab} .

Elektriska nät

Begrepp. (fig4),

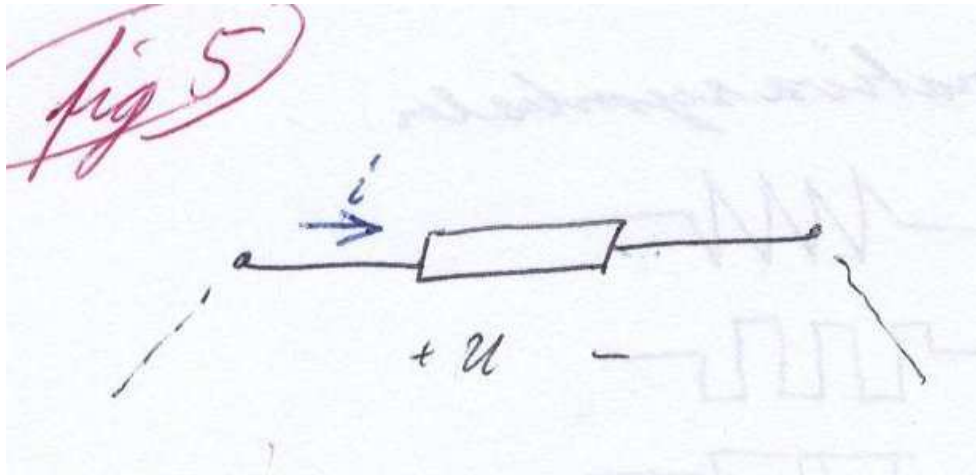

Figur 4.

Noder: 1, 2, 3, 4. Slinga = varje sluten väg i nätet.

En gren består av kretselement och anslutningstrådar (som antas vara resistanslösa (ideala)).

OBS! Referensriktningar på spänningar ("+" - ") och strömmar ($\rightarrow$) kan väljas godtyckligt och oberoende av varandra. Det kan vara praktiskt att använda så kallade samordnade referensriktningar. "Strömmen går in vid plustecknet hos spänningen u ". (fig5).

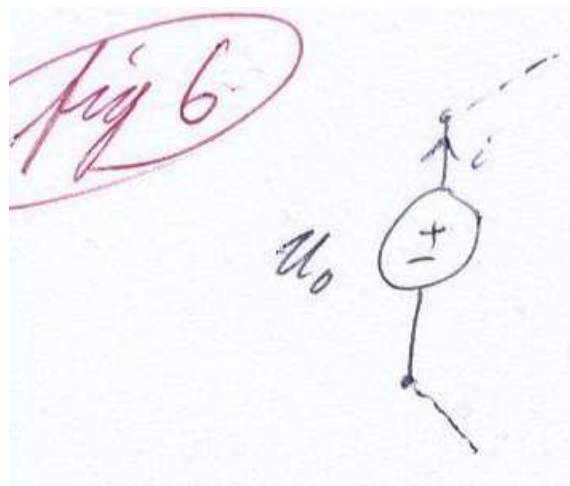

Figur 5.

Viktigt vid beräkning av effekten.

Kretselement

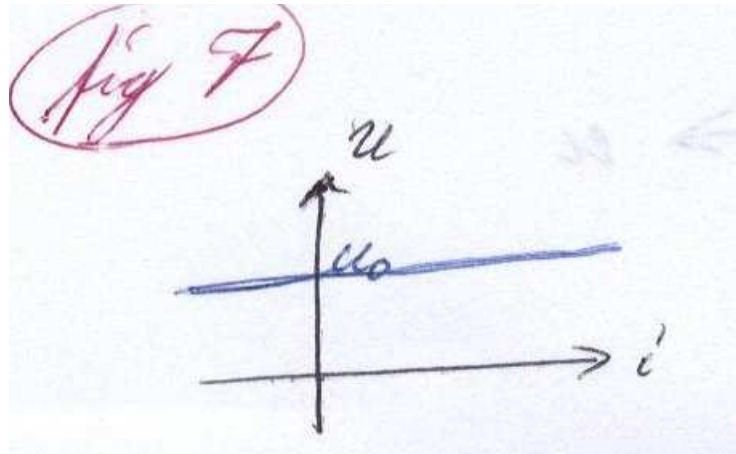
- Oberoende spänningskälla: Symbol: (fig6).

Figur 6.

Levererar spänningen u_0 , oberoende av strömmen i . Ström i : beror på utseendet hos resten av nätet (måste beräknas).

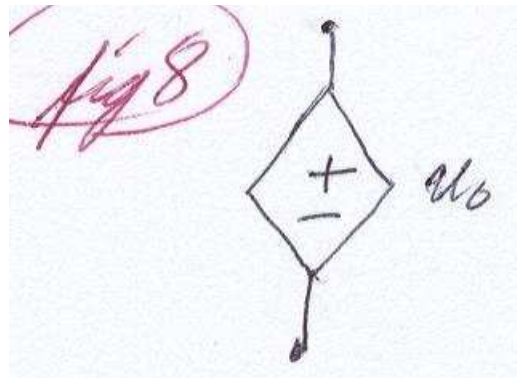
EXEMPEL. Om vi har en DC-källa ($u_0 = 12\text{ V}$) (fig7)

Figur 7.

Nollställd oberoende spänningskälla innebär $u_0 = 0$ (kortslutning).

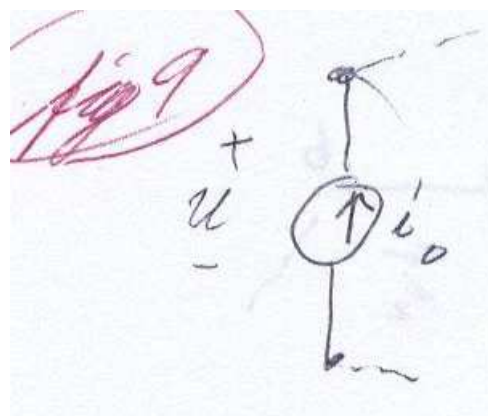
- Beroende spänningskälla: Symbol: (fig8).

Figur 8.

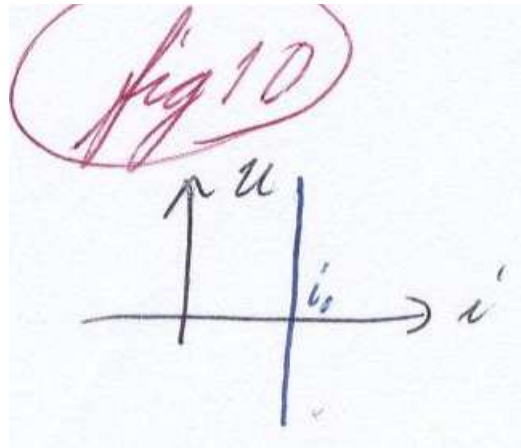
u_0 beror av annan ström eller spänning i kretsen.

- Oberoende strömkälla: Symbol: (fig9).

Figur 9.

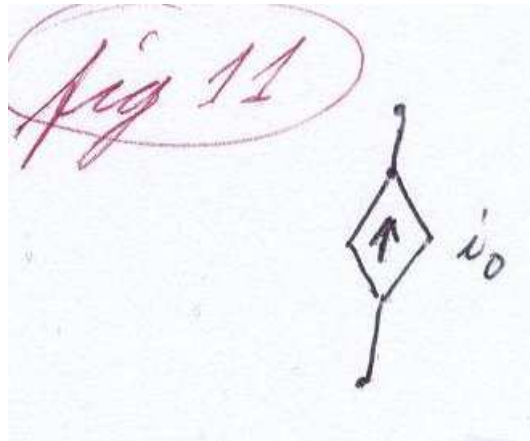
Ström i_0 levereras oberoende av spänningen u . Spänningen u beror på utseendet hos resten av kretsen (måste beräknas). (fig10).

Figur 10.

Nollställd oberoende strömkälla innebär $i_0 = 0$ (avbrott).

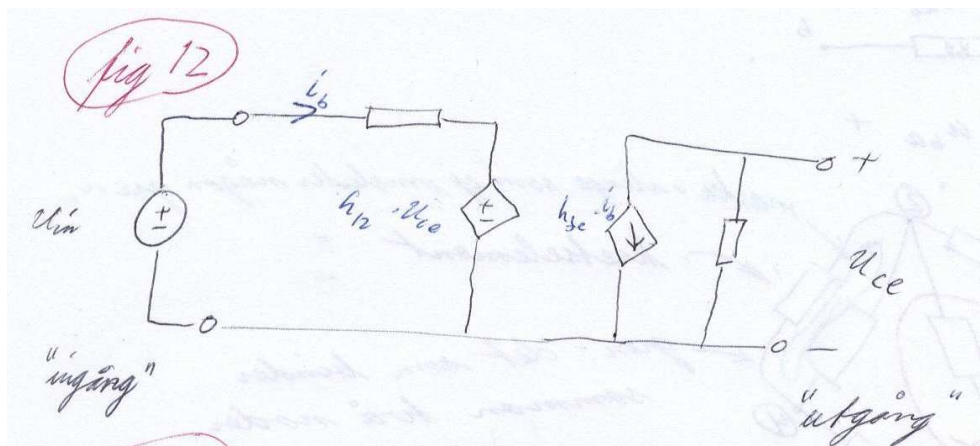
- Beroende strömkälla: Symbol: (fig11).

Figur 11.

i_0 beror av annan ström eller spänning i kretsen.

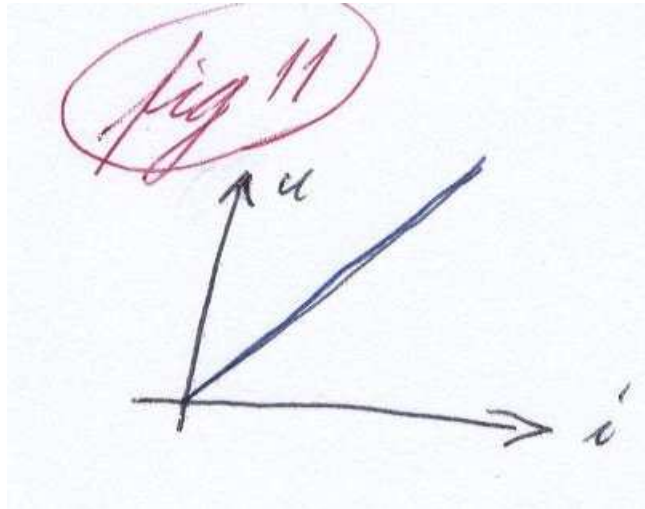
EXEMPEL på krets (modell av transistor) (fig12).

Figur 12.

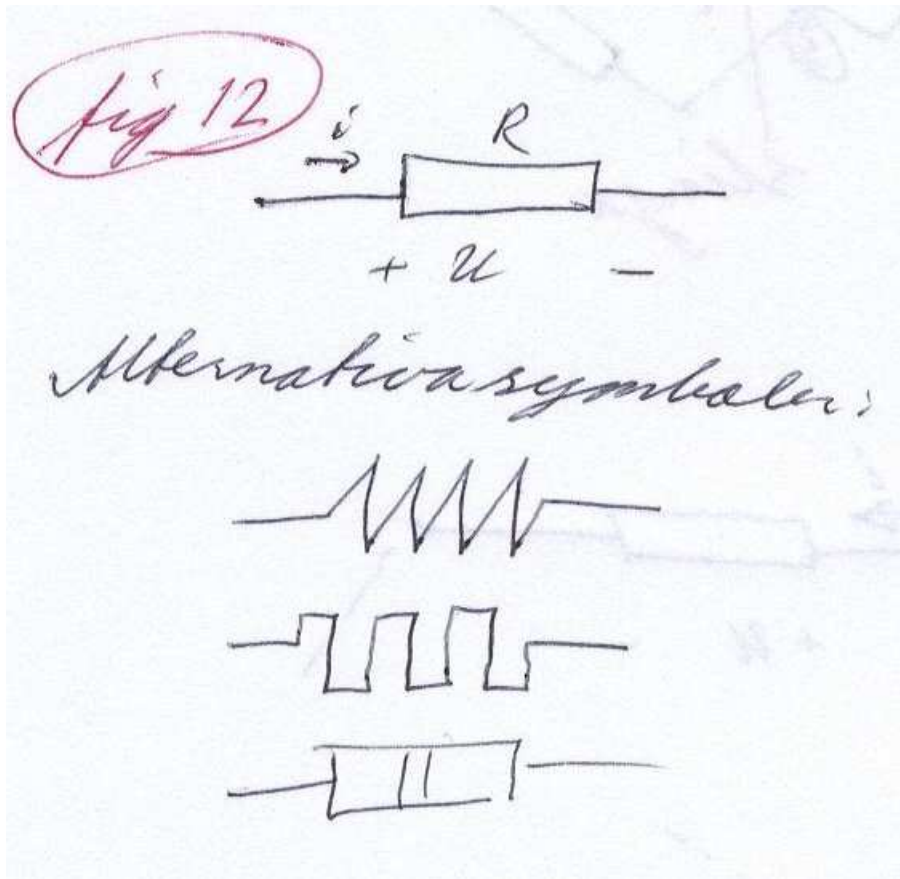
Resistans (ideala: linjära och tidsberoende).

Ett krets-element som uppfyller Ohms lag. $u = R \cdot i$ där R är en konstant. Karaktäristik (fig13).

Figur 13. (Frys! Det är inte lätt att räkna när man gör det på papper... Naturliga talen, ska man förväntas kunna sådant? Detta är alltså figur 13, inte 11, om någon undrade.)

(fig14).

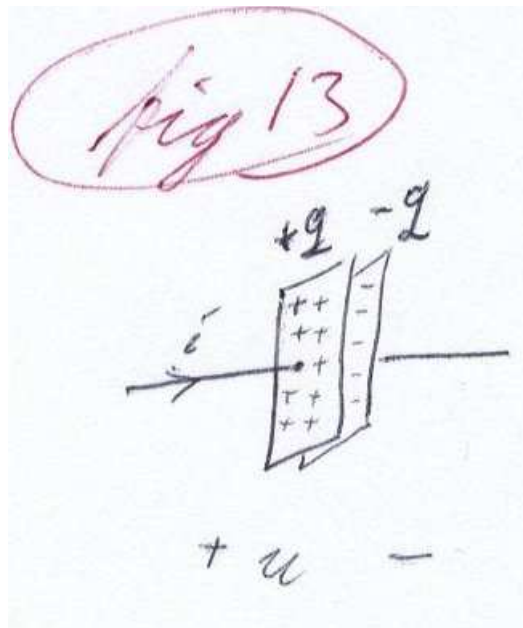

Figur 14.

Enhet för resistans: ohm (Ω). $1\Omega = 1 \frac{\text{V}}{\text{A}}$. Konduktans $G = \frac{1}{R}$, enhet: siemens (S).

Kapacitans C (ideal)

Ett mått på ett kretslements förmåga att lagra energi i form av ett elektriskt fält. Realiseras med en kondensator. Principell uppbyggnad (fig15), plattor med "dielektrikum" emellan.

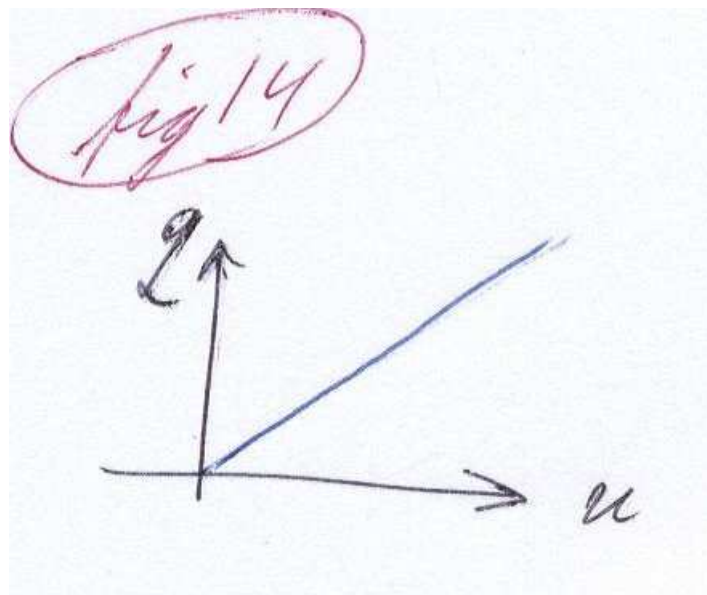
Figur 15.

$$C = \frac{\epsilon A}{d}$$

där A är arean, d avståndet mellan plattor och ϵ är dielektrisitetskonstant.

Enhet hos kapacitans: farad (F). $1 \text{ F} = 1 \frac{\text{A} \cdot \text{s}}{\text{V}}$.

Samband: (fig16)

Figur 16.

$$q = C \cdot u$$

Eftersom $i = \frac{dq}{dt}$ fås (antag att C är konstant):

$$i = C \cdot \frac{du}{dt}$$

Strömmen är proportionell mot spänningens tidsderivata. Om $u =$ konstant blir $i = 0$.

I DC-fallet: kapacitanser betraktas som avbrott.

Symbol (fig15).

Med $i = C \cdot \frac{du}{dt}$ fås

$$u(t) = \frac{1}{C} \int_0^t i(\tau) d\tau + u_0$$

Induktans L (ideal)

Ett mått på ett kretselements förmåga att lagra energi i form av ett magnetiskt fält. Resistans med en spole. Principiell uppbyggnad (fig16). $L = f(N, A, \dots)$, $N =$ antal varv, $A =$ area.

Samband: (fig17).

$$\Phi = L i$$

Enhet hos induktans: henry (H). $1 \text{ H} = 1 \frac{\text{V s}}{\text{A}}$.

Symbol: (fig18).

Vi önskar ett samband mellan i och u . Enligt Faradays induktionslag:

$$u = \frac{d\Phi}{dt}$$

(Om L är konstant)

$$u = L \frac{di}{dt}$$

eller

$$i(t) = \frac{1}{L} \int_0^t u(\tau) d\tau + i_0$$

Spänningen är proportionell mot strömmens tidsderivata.

Om i är konstant $\Rightarrow u = 0$. I DC-fallet: induktanser betraktas som kortslutningar.

I denna kurs behandlas endast kretsar och kretselement som är

- linjära (superposition gäller)
- tidsinvarianta
- näten har "koncentrerade" komponenter (*lumped circuits*), dvs våglängden hos sinussignaler i näten är mycket större än nätets dimensioner.

EXEMPEL: kraftnätet, frekvens 50 Hz, våglängd $\lambda = \frac{c}{f} = \frac{3 \cdot 10^8}{50} = \dots = 600 \text{ mil}$.

- Kursen behandlar endast analoga och tidskontinuerliga kretsar, ej digitala (tidsdiskreta) kretsar.

Kirchhoffs strömlag KCL (*Kirchhoff's Current Law*).

I varje nod är summan av alla grenströmmar noll vid alla tidpunkter

$$\sum_{\text{nod}} i_k = 0$$

OBS! Referensriktningen bestämmer tecknet på i_k .

Alternativ 1

	tecken	referensriktning
i_k	+	ut från nod
	-	in mot nod

EXEMPEL (fig19) $-i_1 - i_2 + i_3 + i_4 = 0$

Alternativ 2: $i_1 + i_2 - i_3 - i_4 = 0$.

Kirchhoffs spänningslag KVL (*Kirchhoff's Voltage Law*).

I varje slinga är summan av alla grenspänningar noll vid alla tidpunkter.

$$\sum_{\text{slinga}} u_k = 0$$

OBS! Referensriktning (polaritet) bestämmer tecknet på u_k .

Låt u_k vara positiv om vi stöter på dess plustecken först då slingan genomlöps. (fig20).

$$u_1 + u_2 - u_3 - u_4 = 0$$

Genomlöpsriktningen är godtycklig.

Effekt (Energi per tidsenhet.) (fig21).

Ögonblicksvärdet av den effekt som tvåpolen mottager definieras som

$$p = u i$$

ty

$$p = \frac{dw}{dq} \cdot \frac{dq}{dt} = \frac{dw}{dt} = u \cdot i$$

OBS! Samordnade referensriktningar i figur. Ström in vid plus hos tvåpolen.

Enhet för effekt är watt (W). $1 \text{ W} = 1 \frac{\text{J}}{\text{s}} = 1 \frac{\text{N m}}{\text{s}}$.

Tolkning:

$p > 0$: Tvåpolen mottager (förbrukar) effekt.

$p < 0$: Tvåpolen avger (levererar) effekt.

Energi

Energin w som tillförs ett nät i tidsintervallet $t_0 < t < t_1$ är

$$w = \int_{t_0}^{t_1} p(\tau) d\tau$$

Enhet för energi: joule (J). $1 \text{ J} = 1 \text{ W s} = 1 \text{ N m}$.

Likströmsnät (DC-nät). Vi behöver endast studera källor och resistanser (ty induktanser $\Leftrightarrow$ kortslutning, kapacitanser $\Leftrightarrow$ avbrott).

Beräkningsmetoder

- Kirchhoffs lagar (KCL, KVL)
- Ohms lag ($u = R \cdot i$).

Förenklingar (reduceringar) av likströmsnät.

Seriekoppling av resistanser. (fig22).

KVL

$$-U + U_1 + U_2 + \dots + U_n = 0$$

$$U_1 = R_1 \cdot I$$

$$U_2 = R_2 \cdot I$$

$$U = I(R_1 + R_2 + \dots + R_n) = I \cdot R_s$$

$U = I R_s$ där $R_s = \sum_{i=1}^n R_i$. Vi får (fig23).

OBS! Samma ström genom alla resistanser.

Seriekoppling av spänningskällor (fig24)